

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВСЬКОГО ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ

CONCEPTUALIZATION OF MECHANISM OF INTERACTION OF BANKING AND REAL ECONOMIC SECTORS

Параниця Н.В.

старший викладач кафедри статистики
та математичних методів в економіці,
Університет державної фіскальної служби України

У статті досліджено концептуальні засади формування механізму взаємодії банківського та реального секторів економіки, функціонування якого передбачає забезпечення безперервності суспільного відтворення та фінансової стійкості банківського і реального секторів на основі застосування відповідного інструментарію (методів, важелів, політики управління), стратегій взаємодії (клієнтської, партнерської та інвестиційної), форм взаємодії (фундаментальні, функціональні та організаційні критерії) з дотриманням сукупності принципів (взаємної зумовленості, партнерства, координації дій, диверсифікації, взаємної відповідальності, циклічності). На відміну від наявних, такий механізм передбачає забезпечення позитивних зрушень у структурі економіки на мікро-, мезо- та макрорівнях і дає змогу виокремити ефекти синергії й емерджентності.

Ключові слова: банківський сектор, реальний сектор, ефекти синергії і емерджентності.

В статье исследованы концептуальные основы формирования механизма взаимодействия банковского и реального секторов экономики, функционирование которого предусматривает обеспечение непрерывности общественного воспроизводства и финансовой устойчивости банковского и реального секторов на основе применения соответствующего инструментария (методов, рычагов, политики управления), стратегий взаимодействия (клиентской, партнерской и инвестиционной), форм взаимодействия (фундаментальные, функциональные и организационные критерии) с соблюдением совокупности принципов (взаимной обусловленности, партнерства, координации действий, диверсификации, взаимной ответственности, цикличности). В отличие от существующих, такой механизм предусматривает обеспечение положительных сдвигов в структуре экономики на микро-, мезо- и макроуровнях и позволяет выделить эффекты синергии и эмерджентности.

Ключевые слова: банковский сектор, реальный сектор, эффекты синергии и эмерджентности.

The conceptual foundations for forming the mechanism of interaction between the banking and real sectors of the economy, the functioning of which involves ensuring the continuity of social reproduction and financial stability of the banking and real sectors, based on the use of appropriate tools (methods, levers, management policies), interaction strategies (client, partner and Investment), forms of interaction (fundamental, functional and organizational criteria) with respect to the set of principles (in Capacity, partnership, coordination, diversification, mutual responsibility, cyclicity). Unlike existing ones, such a mechanism involves ensuring positive changes in the structure of the economy at the micro, meso and macro levels and allows to highlight the effects of synergy and emergence.

Keywords: banking sector, real sector, effects of synergy and emergence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність дослідження властивості системності в контексті взаємодії банківського та реального секторів зумовлена тісним кореляційним зв'язком між станом реальної економіки й особливостями розвитку банківського сектору. Так, розвинений банківський сектор має здатність найбільш ефективно розподіляти ресурси, сприяючи економічному зростанню в країні, одночасно стимулюючи

збільшення попиту на послуги банків. Економічний розвиток країни можливий за рахунок активного реального сектору, що генерує своєю діяльністю взаємозумовлене якісне зростання банківського сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питання взаємодії банківського та реального секторів досліджували такі економісти, як О.В. Васюренко [1], В.Ю. Подчесова [2], У.В. Владичин [3],

Н.М. Внукова [4], В.А. Галанов [6], Л.І. Гальків [7], Ю.В. Дерев'яно [8], С.В. Черкасова, Н.Б. Демчишак [11] та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Науковці приділяють велику увагу дослідженню впливу банківського сектору на реальний сектор економіки, але з огляду на те, що в Україні ці сектори потребують реструктуризації, необхідно дослідити їх взаємодію для виявлення причин різкого зниження розвитку банківського та реального секторів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – обґрунтувати концептуальні підходи до формування механізму взаємодії банківського та реального секторів економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасні тенденції взаємодії банківського та реального секторів економіки, що супроводжуються нестабільністю світової економічної і фінансової кон'юнктури, свідчать, що щодо ендогенних (внутрішніх) факторів первинними є екзогенні (зовнішні) фактори, які безпосередньо пов'язані зі зміною стану економіки, волатильністю світових фінансових та сировинних ринків, вектором економічної політики і норм державного регулювання.

Формування інститутів розвитку і розширення спектру фінансових інструментів для підтримки суб'єктів обох секторів є свого роду проявом прихильності до обраного економічного курсу. За прикладом більшості розвинених країн створені банки розвитку, які відіграють важливу роль у розвитку економічної інфраструктури та пріоритетних галузей економіки, заповнюючи наявний дефіцит ресурсів у банківському секторі. При цьому одним із напрямів активізації інвестиційної діяльності з боку держави є використання коштів, акумульованих у пенсійних, страхових та інших національних фондах, що дає змогу частково вирішити питання залежності банківського сектору від зовнішніх довгострокових джерел. Ефективність використання цього джерела зумовлена чіткістю і прозорістю механізму, налагодження якого вимагає часу з погляду оптимального поєднання інститутів у галузі забезпечення адресності та повернення ресурсів стратегічного призначення.

Варто зазначити, що специфіка банківського сектору орієнтує його на самозростання вартості активів, а отже, процеси, що відбуваються в реальному секторі, значущі для банків тільки у разі їх позитивного впливу. Однак у період зміни стадій економічного циклу неминучий суперечливий характер взаємного впливу секторів, зумовленого трансформацією ефектів: кредитна експансія за рахунок зовнішніх джерел; лібералізація умов обслуговування; диверсифікація банківського портфеля за галузевою ознакою і видами спекулятивних фінансових інструментів, що обернулася збитками, і тощо.

Процес взаємодії банківського та реального секторів економіки змінюється через необхідність дотримання встановлених законів, правил, принципів, норм і традицій, що в сукупності сприяють його руху (розвитку або деградації) під впливом складного сплетення факторів. Так, наприклад, під впливом кон'юнктурних змін у світовій економіці, періодичних криз на сировинних і фінансових ринках, необхідності проведення економічних реформ з метою активізації інвестиційної та інноваційної діяльності в країні держава ініціює зміну прийнятих раніше законів, які істотно змінюють усталені традиції взаємодії секторів, удосконалюючи механізми ціноутворення, управління ризиками та розподілу ресурсів.

Можливість негативного впливу наслідків зовнішніх шоків на поточний стан і потенціал сторін, що взаємодіють, вказує на властивість уразливості. Щодо причин уразливості секторів, процесу їх взаємодії думки економістів розділилися. Одні експерти вважають, що «ахіллесовою п'ятою» банківського сектору є його незахищеність у період кризи, коли банками накопичується зайва зовнішня заборгованість, що приводить до різкого скорочення його ресурсного потенціалу та збоїв у фінансуванні та кредитуванні підприємств реального сектору; інші – що проблема полягає у концентрації банківських кредитів у таких ризикових, нестійких галузях, як будівництво, торгівля і в диспропорції галузевої структури економіки. Узагальнення цих позицій дає нам можливість стверджувати, що властивість уразливості характерна для процесу взаємодії, оскільки дестабілізуючий вплив зовнішніх факторів на стан того чи іншого сектору економіки неминуче тягне за собою зміну характеру, якості та спрямованості процесу взаємодії загалом.

Складність процесу взаємодії банківського та реального секторів полягає в тому, що його фінансово-економічні, структурно-функціональні, техніко-технологічні та інші складники повинні реалізовуватися кризь призму врахування думки, інтересів сторін-учасників, від чого залежить стійкість процесу взаємодії секторів, оскільки саме недосконалість систем управління було визначено як основну причину «охолодження» відносин між секторами в період глобальної кризи. У зв'язку з цим сукупність дій із планування, організації та контролю, що вживаються суб'єктами взаємодії, які змушені враховувати не тільки асиметрично спрямовані інтереси та цілі контрагентів, а й перманентну їхню схильність до змін у зовнішньому середовищі, являє собою важливу характеристику процесу взаємодії – керованість.

З позиції підтримки процесу взаємодії банківського та реального секторів, забезпечення його орієнтованості на досягнення очікуваних результатів значущим, на наш погляд, є принцип координації дій, реалізація якого дає змогу уникнути суперечності та знизити трансакційні

витрати на основі узгодження і коригування стратегій суб'єктів секторів відповідно до змінних умов їх функціонування.

Варто відзначити, що принципи, виходячи з яких ініціюється і розвивається процес взаємодії банківського та реального секторів, у перебігу останніх десятиліть зазнали деякого оновлення з урахуванням мінливих умов взаємодії банківського та реального секторів економіки. Принципи залежно від їх значущості на тих чи інших етапах процесу взаємодії банківського та реального секторів економіки представлені на рис. 1.

На сучасному етапі процесу взаємодії банківського та реального секторів важливою є реалізація принципу партнерства або взаємної підтримки. Актуальність цього принципу заснована на необхідності заміни непродуктивної практики придушення конфлікту інтересів сторін шляхом спільного пошуку компромісного вирішення на рівноправних умовах, що є передумовою побудови довгострокових відносин: суб'єкти банківського сектору отримують стійку ресурсну базу, безперебійне надходження доходів і більш гнучке управління ризиками за рахунок глибокого вивчення стану справ у реальному секторі загалом або в окремих галузях і на підприємствах; суб'єкти реального сектору – можливість реалізовувати ризиковані та великі інвестиційні проекти, в тому числі інноваційного характеру. Саме тривалий характер взаємодії, заснований на принципі партнерства суб'єктів секторів, має шанси забезпечити мультиплікативний імпульс для зростання інвестиційної діяльності та посилення міжгалузевих ресурсних потоків.

Вважаємо, що стратегічні і тактичні показники діяльності банківського сектору вимагають їх співвіднесення з інтересами суб'єктів реального сектору та курсом економічної політики держави, з галузевою специфікою, тенденціями соціально-економічного розвитку в регіонах, що

неможливо без пошуку компромісного рішення, яке максимально відповідає інтересам обох сторін. Зокрема, досягнення компромісу можливе на основі забезпечення прийняттого рівня прибутковості банківського сектору за рахунок деякого зниження цін на послуги та розширення клієнтської бази.

На проміжному етапі взаємодії банківського та реального секторів економіки важливе дотримання принципу диверсифікації з позиції необхідності забезпечення його стійкості. На жаль, сьогодні не всі напрями диверсифікації (територіальна, галузева, операційна (асортимент послуг) і масштабна (розміри діяльності)) отримали розвиток [8, с. 4], оскільки, по-перше, зберігається історична прив'язка базових промислових галузей до конкретних регіонів, віддалених від центру країни; по-друге, велика частина дрібних фірм, що динамічно розвиваються, працює в інноваційному секторі; по-третє, кожна з галузей економіки та промисловості має свою специфіку, що підвищує ризики. Існують приклади, коли саме на основі поглиблення територіальної і галузевої диверсифікації процесу взаємодії секторів країни створювали потужну, диверсифіковану економіку з розвиненим сегментом малого і середнього бізнесу, який сприйнятливий до інновацій і характеризується гнучкістю під час впливу зовнішніх факторів ризику [9, с. 236].

Необхідно відзначити, що реалізація сукупності вказаних принципів орієнтована на усунення неминучих протиріч, конфліктів і суперечок між суб'єктами банківського і реального секторів економіки. Узгодження умов, пошук рішень, взаємне врахування інтересів, обмін ідеями та намірами, спільний пошук задоволення потреб сторін, що взаємодіють, неминуче приводить до компромісного коригування цілей, самооцінок, поведінки суб'єктів і зміни їх первісного стану, поступово формуючи відповідний

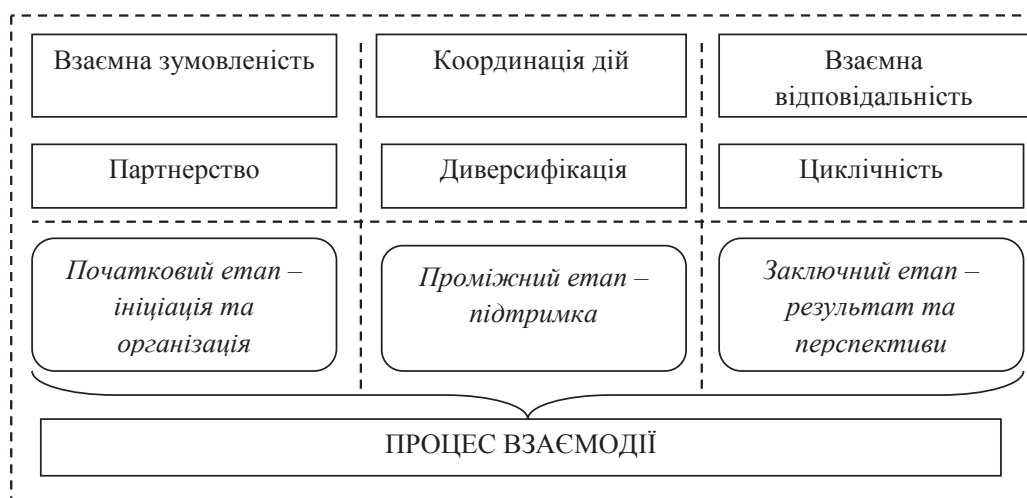

Рис. 1. Принципи взаємодії банківського та реального секторів

* Джерело: складено автором

інституційний фон, що складається з формальних (рефлексивних) інститутів оцінки, регулювання та розподілу ресурсів, ризиків, неформальних (етичних) норм та традицій відносин між суб'єктами секторів.

З огляду на те, що сукупність елементів механізму може як впливати на розвиток об'єкта, так і забезпечувати його розвиток, в економічній літературі віддається перевага двом підходам у трактуванні економічного механізму: механізм як інструмент впливу та як інструмент взаємодії. Вважаємо, що в контексті дослідження ці два підходи варто об'єднати, а під механізмом взаємодії секторів пропонується розуміти сукупність причинно-наслідкових і зворотних зв'язків елементів, що впливають на характер, якість та спрямованість взаємодії секторів, що забезпечують досягнення зовнішніх і внутрішніх ефектів.

Такий підхід дав змогу виділити у структурі механізму взаємодії секторів зовнішній і внутрішній блоки елементів організаційного, управлінського та регулюючого характеру, представлені на рис. 2.

Структура зв'язків, що виникають у процесі взаємодії банківського та реального секторів економіки, проявляється в керованому їхньому характері, дає траєкторію взаємодії на основі задоволення інтересів суб'єктів відповідно до пріоритетів розвитку економіки. Держава в особі уповноважених органів володіє широким спектром інструментів впливу на взаємодію, є центром регулювання, головним пріоритетом її є розумне поєднання інтересів розвитку

економіки з інтересами взаємодіючих суб'єктів, вибудовування оптимального алгоритму роботи за допомогою застосування сукупності методів та інструментів примусового і стимулюючого впливу. Центру регулювання в механізмі відводиться творча роль щодо формування сприятливих умов для якісного розвитку взаємодії, в тому числі за рахунок формування відповідної інфраструктури.

Сучасні умови взаємодії банківського та реального секторів економіки, що формуються переважно під впливом факторів геополітичного характеру, волатильності на світових ринках та уповільнення темпів зростання, ускладнює взаємозв'язок елементів цього механізму. Зокрема, функціонування механізму взаємодії секторів передбачає раціональне використання ресурсного потенціалу суб'єктів на тлі одночасного обліку внутрішніх і зовнішніх ризиків, необхідності застосування управлінських заходів щодо їх попередження та мінімізації, виходячи із затверджених норм регулювання, що безпосередньо впливає на плановані результати взаємодії.

Системний характер роботи механізму взаємодії банківського та реального секторів економіки зумовлює складність процесу узгодження інтересів банківського і реального секторів економіки з інтересами держави і суспільства, в результаті чого формуються нові умови взаємодії між ними, виникають нові властивості і принципи взаємодії, які в сукупності трансформують напрями його розвитку, сприяючи появі все новіших форм взаємодії.

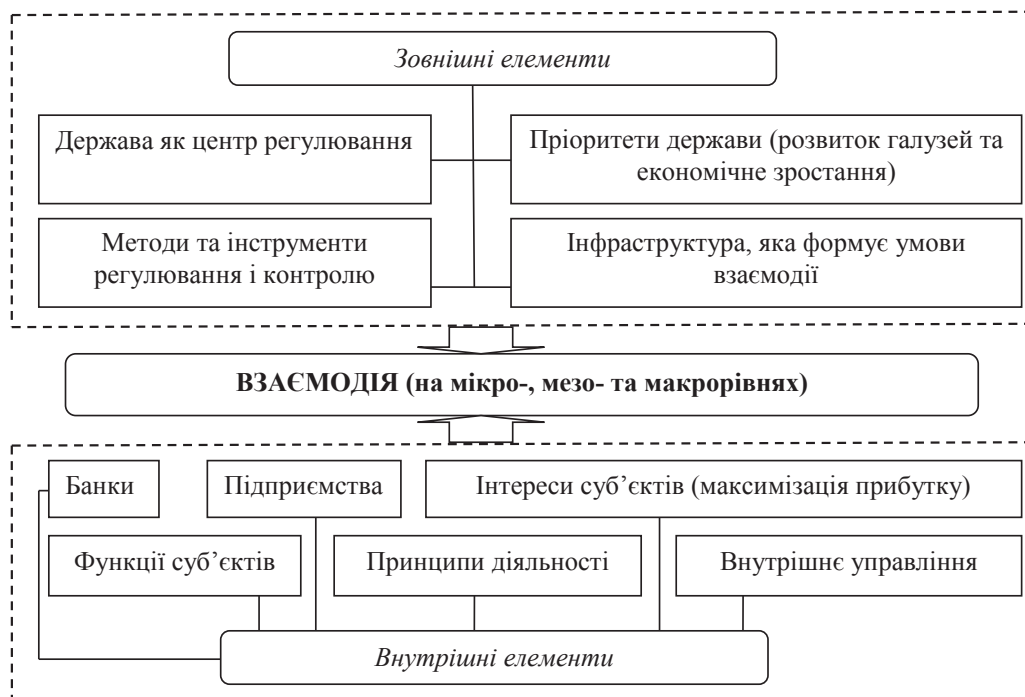

Рис. 2. Елементи механізму взаємодії банківського та реального секторів економіки*

* Джерело: розроблено автором

Результатом вдосконалення і розвитку форм взаємодії банківського та реального секторів економіки є ефекти від взаємодії, які генеруються на мікро-, мезо- і макрорівнях, що демонструє трансформацію індивідуальних стратегічних цілей (максимізація прибутку і розширення бізнесу) суб'єктів з метою взаємодії в рамках економічної системи (подолання галузевих криз, структурних і регіональних диспропорцій у розвитку економічної системи, забезпечення економічного зростання і соціально-економічного розвитку).

Ефекти, які генеруються у процесі взаємодії банківського та реального секторів економіки, є системоутворюючим елементом процесу взаємодії. Під ефектами в контексті взаємодії банківського та реального секторів розуміється сукупність очікуваних підсумків взаємодії банків і підприємств, можливих позитивних зрушень у структурі економіки, галузей та регіонів.

Розгляд взаємодії банківського та реального секторів економіки як системного процесу дає змогу виділити ефекти, виражені в синергії і емерджентності, тлумачення яких в економічній літературі досить неоднозначні.

На перший погляд, обидва види ефектів засновані на уявленнях холізму як філософії цілісності, що виходить із пріоритету цілого щодо його частин [10]. У разі взаємодії банківського та реального секторів економіки це означає, що спільні зусилля суб'єктів дають у сумі своїй більше ефектів, ніж за їх функціонування окремо, а взаємодія завжди характеризується більшими можливостями, ніж автономний розвиток суб'єктів секторів. Однак аналіз змісту представлених в літературі трактувань ефектів синергії та емерджентності свідчить, що відмінності є в генезисі цих понять, що стосуються різних теорій. В основі відмінності цих понять

лежить домінування ендегенних або екзогенних факторів, що їх породжують. Нами встановлено, що синергетичний ефект формують переважно ендегенні (внутрішні) фактори, а емерджентність – екзогенні (зовнішні) фактори. Звідси ефекти синергії первинні щодо ефектів емерджентності, оскільки виходять із теорії організації і передбачають односпрямованість дій секторів, підсилюють ефективність їх взаємодії як системного процесу, яка багато в чому залежить від налагодженості механізму взаємодії суб'єктів секторів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Ефекти емерджентності розглядаються винятково в межах теорії систем і стосовно систем більш складного порядку, означаючи виникнення нових непередбачуваних системних ефектів, що забезпечують досягнення системних цілей, які часто не збігаються із цілями сторін, що взаємодіють. Іншими словами, через співвідношення ефектів синергії та емерджентності можна підкреслити можливість розбіжності локальних цілей і критеріїв окремих частин (елементів, секторів) із цілями і критеріями більш глобальної системи (економіки загалом). Отже, якщо на мікроекономічному рівні генеруються ефекти синергії, то на мезо- і макрорівнях доцільно вести мову про ефекти емерджентності, що генеруються під впливом екзогенних факторів та означають досягнення безлічі передбачуваних і непередбачуваних результатів, оскільки їх утримання виходить за межі цільових установок суб'єктів взаємодії.

Отже, елементами механізму мають бути методи забезпечення безперервності суспільного відтворення та фінансової стійкості функціонування банків та підприємств, а також методи досягнення більш короткострокових цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васюренко О. Ефективність кредитування юридичних та фізичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних таблиць / О. Васюренко, В. Подчесова, В. Ляшенко // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 5-11.
2. Васюренко О.В., Подчесова В.Ю. Інструментарій аналізу в системі кредитного ризик-менеджменту: Монографія. – К.: УБС НБУ, 2010. – 191 с.
3. Владичин У.В. Іноземне банківництво в Україні: [монографія] / У. Владичин; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів: Піраміда, 2011. – 280 с.
4. Внукова Н.М. Чи є можливості розвитку фінансового лізингу в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua>.
5. Вовчак О.Д. Кредит у системі макроекономічної рівноваги / О.Д. Вовчак, М.П. Могильницька, М.І. Хмельярчук // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 2. – С. 28-33.
6. Галанов В.А. Основи банківської справи: підручник. – М.: ФОРУМ ИНФА М. – 2008. – 288 с.
7. Гальків Л.І. Дослідження сутності інституційної структури кредитного ринку / Л.І. Гальків, Г.В. Миськів // Часопис економічних реформ. – № 2(14). – 2014. – С. 32-38.
8. Дзюбановська Н.А. Реалії та перспективи моделювання оптимальної кредитної стратегії банку / Н.А. Дзюбановська // Вісник Тернопільського національного економічного університету: зб. наук. праць. – Тернопіль: Видво ТНЕУ. – 2011. – № 4. – С. 20-25.
9. Деревянко Ю.В. Взаимодействие банков и промышленности в системе корпоративного управления: опыт Германии / Ю.В. Деревянко, А.В. Герасименко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2008. – № 3Е(14). – С. 231-236.

10. Черкасова С.В. Сучасний стан та перспективи розвитку інвестування в небанківському фінансовому секторі: монографія / С.В. Черкасова, М.В. Сороківська. – Львів: Растр-7, 2013. – 186 с.

11. Демчишак Н.Б. Концептуалізація фінансового потенціалу в економіці держави [Електронний ресурс] / Н.Б. Демчишак, І.Ю. Горобець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 195-204. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlту_2013_23